

EUROOPA KOMISJON

Brüssel, 8.6.2011
KOM(2011) 326 lõplik

2011/0154 (COD)

Ettepanek:

EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU DIREKTIIV,

mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest

{SEK(2011) 686 lõplik}
{SEK(2011) 687 lõplik}

SELETUSKIRI

1. SISSEJUHATUS

1. Käesoleva Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi ettepaneku eesmärk on kehtestada kõikjal Euroopa Liidus ühised miinimumnõuded, mis käsitlevad kahtlustatavate või süüdistatavate õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest kolmandale isikule, näiteks sugulasele, tööandjale või konsulaarasutusele. Tegemist on järjekordse meetmega sarjas, mis on ette nähtud nõukogu 30. novembri 2009. aasta resolutsiooniga teekaardi kohta, mille eesmärk on tugevdada kahtlustatavate või süüdistatavate isikute menetlusõigusi kriminaalmenetluses. Teekaart on lisatud Stockholmi programmile, mille Euroopa Ülemkogu kiitis oma 10.–11. detsembri 2010. aasta kohtumisel heaks. Teekaardis kutsutakse komisjoni tegema ettepanekuid järkjärgulise lähenemisviisi alusel. Seepärast tuleks käesolevat ettepanekut käsitada osana paari järgneva aasta jooksul esitatavast ulatuslikust õigusaktide pakmest, millega nähakse ELis ette minimaalsed menetlusõigused kriminaalmenetluses. Tulenevalt teema eripärast ja keerukusest tehakse tasuta õigusabi küsimuse kohta, mis on teekaardis ühendatud õigusega kaitsjale, eraldi ettepanek.
2. Esimene samm oli 20. oktoobri 2010. aasta direktiiv 2010/64/EL õiguse kohta suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses¹.
3. Teiseks sammuks on direktiiv, mille üle peetakse praegu läbirääkimisi komisjoni ettepaneku² alusel ja milles käsitletakse õigust saada teavet. Ettepanekus on kehtestatud miinimumeeskirjad, mis käsitlevad õigust saada teavet oma õiguste ja süüdistuste kohta ning õigust tutvuda oma toimikuga.
4. Sarnaselt kahe varasema ettepanekuga on käesoleva ettepaneku eesmärk parandada kahtlustatava või süüdistatava õigusi. Neid õigusi käsitlevad ühised miinimumeeskirjad peaksid suurendama vastastikust usaldust õigusasutuste vahel ja seeläbi hõlbustama vastastikuse tunnustamise põhimõtte rakendamist. Õigusalase koostöö parandamiseks ELis on oluline, et liikmesriikide õigusaktide vahel valitseks teatav ühtsus.
5. Käesoleva ettepaneku aluseks on Euroopa Liidu toimimise lepingu (edaspidi „ELi toimimise leping”) artikli 82 lõige 2. Selles artiklis on sätestatud, et „*määral, mil see on vajalik kohtuotsuste ja õigusasutuste otsuste vastastikuse tunnustamise ning samuti politsei- ja õiguskooostöö hõlbustamiseks piiriülese mõõtmega kriminaalasjades, võivad Euroopa Parlament ja nõukogu seadusandliku tavamenetluse kohaselt kehtestada direktiividega miinimumeeskirjad. Sellised eeskirjad võtavad arvesse liikmesriikide õigustraditsioonide ja -süsteemide vahelisi erinevusi.*

¹ ELT L 280, 26.10.2010, lk 1.

² KOM(2010) 392, 20.7.2010.

Need käsitlevad:

a) tõendite lubatavust liikmesriikide vahel;

b) isikute õigusi kriminaalmenetluses;

c) kuriteoohvrite õigusi;

d)[...].”

6. Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „ELi põhiõiguste harta”) artiklis 47 on tunnustatud õigust õiglasele kohtulikule arutamisele. Artiklis 48 on sätestatud kaitseõigus ning sellel on sama tähendus ja ulatus kui Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni³ artikli 6 lõikes 3 sätestatud õigustel. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 6 lõike 3 punktis b on sätestatud, et igal juhul, keda süüdistatakse kuriteos, on õigus „saada piisavalt aega ja võimalusi enda kaitse ettevalmistamiseks”, ning artikli 6 lõike 3 punktis c on sätestatud õigus „kaitsta end ise või enda poolt valitud kaitsja abil”. Sarnased õigused sisalduvad ka kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti⁴ artikli 14 lõikes 3. Nii õigus kaitsjale kui ka õigus teatada kinnipidamisest pakuvad ametlikku kaitset väärkohtlemise eest ja seeläbi kaitset Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 3 (piinamise keelamine) võimaliku rikkumise eest. Õigusega teatada kinnipidamisest edendatakse Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklis 8 sätestatud õigust austusele era- ja perekonnaelu vastu. 1963. aasta konsulaarsuhete Viini konventsioonis⁵ on sätestatud, et välisriigi kodaniku vahistamise või kinnipidamise korral on tal õigus taotleda, et tema riigi konsulaati kinnipidamisest teavitataks, ja õigus konsulaarametniku külastusele.
7. Komisjon koostas selle ettepaneku kohta mõjuhindangu. Mõjuhindangut käsitlev aruanne on kättesaadav aadressil <http://ec.europa.eu/governance>.

2. TAUSTTEAVE

8. Euroopa Liidu lepingu (edaspidi „ELi leping”) artikli 6 lõikes 3 on sätestatud, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga tagatud ja liikmesriikide ühistest põhiseaduslikest tavadest tulenevad põhiõigused on ELi õiguse üldpõhimõtted. ELi lepingu artikli 6 lõikes 1 on sätestatud, et EL tunnustab 7. detsembri 2000. aasta ELi põhiõiguste hartas (nagu seda on kohandatud 12. detsembril 2007⁶ Strasbourgis) sätestatud õigusi, vabadusi ja põhimõtteid, millel on ELi toimimise lepingu ja ELi lepinguga võrreldes samaväärne õigusjõud. Nimetatud harta on mõeldud ELi institutsioonidele ja liikmesriikidele, kui nad rakendavad ELi õigust, näiteks ELis kriminaalasjades tehtava õigusosalase koostöö valdkonnas.

³ ELT C 303, 14.12.2007, lk 30. Selgitused põhiõiguste harta kohta.

⁴ 999 U.N.T.S. 171. Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt on rahvusvaheline konventsioon, millele sai ÜRO Peaassamblee 16. detsembri 1966. aasta resolutsiooni kohaselt alla kirjutada ja mille ratifitseerisid kõik ELi liikmesriigid, kelle suhtes on see nüüd rahvusvaheliselt siduv.

⁵ U.N.T.S, köide 596, lk 261.

⁶ ELT C 303, 14.12.2007, lk 1.

9. 2004. aastal esitas komisjon ulatusliku ettepaneku⁷ õigusaktide kohta, milles käsitleti kõige olulisemaid süüdistatavate õigusi kriminaalmenetluses, kuid nõukogu ei võtnud seda vastu.
10. 30. novembril 2009 võttis justiits- ja siseküsimuste nõukogu vastu teekaardi,⁸ mille eesmärk on tugevdada kahtlustatavate või süüdistatavate isikute menetlusõigusi kriminaalmenetluses. Teekaardis tehakse ettepanek võtta järkjärgulise lähenemisviisi raames kõige olulisemaid menetlusõigusi käsitlevaid meetmeid ja kutsutakse komisjoni esitama selleks vajalikke ettepanekuid. Nõukogu leidis, et Euroopa tasandil on üksikisikute põhiõiguste tagamiseks kriminaalmenetluses siiani veel arenguruumi. ELi õigusaktide positiivne mõju avaldub täiel määral alles pärast kõigi meetmete ülevõtmist riigi õigusse. Teekaardi kolmas ja neljas meede käsitlevad õigust kaitsjale ja õigust suhelda kolmanda isikuga, näiteks sugulase, tööandja või konsulaarasutusega.
11. 10.–11. detsembril 2009 toimunud Euroopa Ülemkogu kohtumisel vastuvõetud Stockholmi programmis⁹ kinnitati taas, et üksikisiku õigused kriminaalmenetluses on Euroopa Liidu põhiväärtus ning liikmesriikide vahelise usalduse ja ELi usaldusväärsuse oluline osa. Üksikisikute põhiõiguste kaitsmisega kõrvaldatakse ka vaba liikumist piiravad tõkked. Stockholmi programmis viidatakse teekaardile kui programmi lahutamatu osale ja kutsutakse komisjoni esitama ettepanekuid selle kiireks rakendamiseks.

3. ÕIGUS KAITSJALE, NAGU SEE ON SÄTESTATUD ELI PÕHIÕIGUSTE HARTAS NING EUROOPA INIMÕIGUSTE JA PÕHIVABADUSTE KAITSE KONVENTSIOONIS

12. ELi põhiõiguste harta artiklis 6 (õigus vabadusele ja turvalisusele) on sätestatud järgmine:

„Igaühel on õigus isikuvabadusele ja turvalisusele.”

ELi põhiõiguste harta artiklis 47 (õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele) on sätestatud järgmine:

„(...) Igaühel on õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud kohtus. Igaühel peab olema võimalus saada nõu ja kaitset ning olla esindatud (...).”

ELi põhiõiguste harta artiklis 48 (süütuse presumptsioon ja kaitseõigus) on sätestatud järgmine:

„2. Iga süüdistatava õigus kaitsele on tagatud.”

ELi põhiõiguste harta reguleerimisalas on kehtestatud ning kajastatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni vastavad õigused.

⁷ KOM(2004) 328, 28.4.2004.

⁸ ELT C 295, 4.12.2009, lk 1.

⁹ ELT C 115, 4.5.2010.

Artiklis 6 (õigus õiglasele kohtulikule arutamisele) on sätestatud:

„3. Igal kuriteos süüdistataval on vähemalt järgmised õigused:

b) saada piisavalt aega ja võimalusi enda kaitse ettevalmistamiseks;

c) kaitsta end ise või enda poolt valitud kaitsja abil [...]”

13. Euroopa Inimõiguste Kohus on selgitanud nende sätete ulatust oma mitmes hiljutises otsuses. Kohus on korduvalt sedastanud, et artiklit 6 kohaldatakse kriminaalmenetluse kohtueelses etapis¹⁰ ning et kahtlustatavale tuleb pakkuda kaitsja abi kohe politseipoolse ülekuulamise algstaadiumis¹¹ ja niipea kui isikult on võetud vabadus, sõltumata ülekuulamisest¹². Kohus otsustas ka, et nimetatud tagatise tuleb kohaldada tunnistajate suhtes, kui neid kahtlustatakse kuriteo toimepanemises, sest isiku formaalne menetlusseisund ei oma tähtsust¹³. Asjas Panovits¹⁴ leidis Euroopa Inimõiguste Kohus, et kasutades süüdimõistmiseks kahtlustatava ütlusi, mis ta oli andnud kaitsja kohalolekuta, kuigi need ütlused ei olnud ainukesed kättesaadavad tõendid, rikuti artiklit 6. Kohus leidis, et kohtu all oleva isiku ülekuulamine ilma talle õigusabi pakkumata kujutab endast kaitseõiguste piiramist, välja arvatud juhul, kui selleks on mõjuvad põhjused, mis ei piira õiglast menetlust üldiselt¹⁵. Viimastel aastatel on järjekindlalt kasvanud nende kaebuste arv, mis käsitlevad õigust kaitsjale. Kui liikmesriigid ei vii nõuetekohaselt ellu Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikat, seavad nad end olukorda, kus neil võib tulla kanda olulisi kulusid, mis tulenevad kahjutasudest, mida kohus määrab kohtuprotsessi võitnute kasuks¹⁶.
14. Kooskõlas menetlusõiguste teekaardis sätestatud volitustega kehtestatakse käesoleva direktiiviga ELi tasandil miimumnõuded kahtlustatava ja süüdistatava õiguse kohta kaitsjale. Seega edendatakse direktiiviga ELi põhiõiguste harta, eriti selle artiklite 6, 47 ja 48 kohaldamist, tuginedes Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklile 6, nagu seda on tõlgendanud Euroopa Inimõiguste Kohus.

4. ÕIGUS TEATADA KINNIPIDAMISEST

15. Kahtlustataval või süüdistataval, kellelt on võetud vabadus, peaks olema õigus kinnipidamisest teatada vähemalt ühele enda poolt nimetatud isikule, nagu näiteks perekonnaliikmele või tööandjale. Liikmesriigid peaksid ka tagama, et kui kahtlustatav või süüdistatav on laps, teatatakse lapse kinnipidamisest ja selle põhjustest nii kiiresti kui võimalik tema seaduslikule esindajale, välja arvatud juhul, kui see on vastuolus lapse parimate huvidega. Sellest õigusest peaks saama teha erandeid vaid väga piiratud juhtudel.
16. Kui kinnipeetav on välisriigi kodanik, on asjakohane sellest teatada selle kodaniku päritoluriigi konsulaarasutustele. Välisriigist pärit kahtlustatavad või süüdistatavad

¹⁰ Salduz vs. Türki, 27. novembri 2008. aasta otsus, kaebus nr 36391/02, § 50.

¹¹ *Ibidem*, § 52.

¹² Dayanan vs. Türki, 13. jaanuari 2010. aasta otsus, kaebus nr 7377/03, § 32.

¹³ Brusco vs. Prantsusmaa, 14. oktoober 2010. aasta otsus, kaebus nr 1466/07, § 47.

¹⁴ Panovits vs. Küpros, 11. detsembri 2008. aasta otsus, kaebus nr 4268/04, § 73–76.

¹⁵ *Ibidem*, § 66.

¹⁶ Vt käesolevale ettepanekule lisatud mõjuhinnang, punkt 7, lk 12.

on lihtsalt identifitseeritav rühm, kes vajab teinekord täiendavat kaitset, nagu seda pakub 1963. aasta konsulaarsuhete Viini konventsioon, milles on sätestatud, et välisriigi kodaniku vahistamise või kinnipidamise korral on tal õigus taotleda, et tema riigi konsulaadile teatatakse tema kinnipidamisest, ja õigus konsulaarametniku külastusele.

5 ERISÄTTED

Artikkel 1 – Eesmärk

17. Direktiivi eesmärk on kehtestada eeskirjad, mis reguleeriksid kahtlustatavate või süüdistatavate ning nende isikute õigust kaitsjale kriminaalmenetluses, kelle suhtes on tehtud Euroopa vahistamismäärus, ning eeskirjad, mis reguleeriksid nende kahtlustatavate või süüdistatavate õigust, kellelt on võetud vabadus, teatada kinnipidamisest kolmandale isikule.

Artikkel 2 – Reguleerimisala

18. Direktiivi kohaldatakse alates hetkest, mil liikmesriigi pädevad asutused teevad isikule ametliku teatega või muul viisil teatavaks, et teda kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo toimepanemises, kuni tema suhtes algatatud menetluse lõpetamiseni (sealhulgas võimaliku edasikaebuse suhtes otsuse tegemine).
19. Euroopa vahistamismäärusega¹⁷ seotud menetlused kuuluvad sõnaselgelt direktiivi reguleerimisalasse. Direktiiviga sätestatakse, et ELi põhiõiguste harta artiklite 47 ja 48 ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklite 5 ja 6 kohaseid menetluslikke tagatisi kohaldatakse Euroopa vahistamismääruse kohaste üleandmismenetluste suhtes.

Artikkel 3 – Õigus kaitsjale kriminaalmenetluses

20. Selles artiklis sätestatakse üldpõhimõte, mille kohaselt peaks igal kahtlustataval või süüdistataval olema kriminaalmenetluses võimalik kasutada kaitsjat nii kiiresti kui võimalik ajal ja viisil, mis võimaldab tal kasutada oma kaitseõigust. Võimalus kasutada kaitsjat tuleb anda hiljemalt pärast vabaduse võtmist nii kiiresti kui võimalik, arvestades konkreetse juhtumi asjaolusid. Sõltumata vabadusevõtmisest, peab andma võimaluse kasutada kaitsjat küsitlemise ajal. Seda võimalust tuleb pakkuda ka siis, kui on tegemist menetlus- või tõendite kogumise toiminguga, mille puhul on nõutud või lubatud kahtlustatava või süüdistatava kohalolek, välja arvatud juhul, kui kogutavat tõendit võidakse rikkuda, kõrvaldada või hävitada selle aja jooksul, mis on vajalik kaitsja kohalejõudmiseks. See kajastab Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikat, milles on sedastatud, et kahtlustatavale tuleb pakkuda kaitsja abi „politseiülekuulamise algstaadiumis” ja niipea kui isikult on võetud vabadus, sõltumata ülekuulamisest.

¹⁷ Nõukogu raamotsus, 13. juuni 2002, Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta (2002/584/JSK), ELT C 38, 17.2.2003, lk 1.

Artikkel 4 – Kaitsja kasutamise õiguse sisu

21. Selles artiklis sätestatakse ülesanded, mida kahtlustatavat või süüdistatavat esindaval kaitsjal peab olema võimalik täita, et tagada kaitseõiguste tõhus kasutamine, eelkõige järgmised: kohtuda kahtlustatava või süüdistatavaga piisavalt pikalt ja sageli, et tagada kaitseõiguse tõhus kasutamine, osaleda ülekuulamisel või ärakuulmisel, välja arvatud eespool sätestatud erand, kui viivitus võib mõjutada tõendi kättesaadavust, osaleda uurimisel või tõendite kogumisel, mille puhul siseriiklikus õiguses nõutakse või lubatakse sõnaselgelt kahtlustatava või süüdistatava kohalolekut, ning pääseda juurde kinnipidamiskohale, et kontrollida kinnipidamistingimusi. Selle artikli sätted kajastavad mitmeid Euroopa Inimõiguste Kohtu otsuseid, milles rõhutatakse, et kaitseõiguste kasutamine peab olema tõhus ning tuleb määrata kindlaks ülesanded,¹⁸ mida kahtlustatavat või süüdistatavat esindaval kaitsjal peab olema võimalik täita.

Artikkel 5 – Õigus teatada kinnipidamisest

22. Selles artiklis sätestatakse, et isikul, kellelt on võetud vabadus kriminaalmenetluse käigus, on õigus kinnipidamisest teatada vähemalt ühele tema poolt nimetatud isikule, kelleks on suure tõenäosusega sugulane või tööandja. Kui lapselt on võetud vabadus, tuleb seaduslikule esindajale lapse kinnipidamisest ja selle põhjustest teatada nii kiiresti kui võimalik, välja arvatud juhul, kui see on vastuolus lapse parimate huvidega. Kui vaatamata kõigile püüdlustele ei õnnestunud kinnipeetava nimetatud isikuga suhelda või talle juhtunust teatada (näiteks ei vasta nimetatud isik telefonile), tuleb kinnipeetavat informeerida, et teatamist ei toimunud. Selle tagajärjed jäetakse siseriikliku õiguse reguleerida. Erandid sellest õigusest on võimalikud üksnes artiklis 8 sätestatud piiratud asjaoludel. Need sätted kajastavad Euroopa Komisjoni üleskutset muuta õigusemõistmine Euroopas lapsesõbralikumaks,¹⁹ piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee korduvalt rõhutatud väidet, et kinnipidamisest teatamise õigus kujutab endast olulist kaitsemeedet väärkohtlemise vastu, ning Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee suuniseid lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta²⁰.

Artikkel 6 – Õigus suhelda konsulaar- või diplomaatiliste asutustega

23. Selles artiklis sätestatakse õigus suhelda konsulaarasutusega. Sellega pannakse liikmesriigile kohustus tagada, et välismaalastest kinnipeetavatel oleks võimalus soovi korral teatada enda kinnipidamisest oma päritoluriigi konsulaarasutusele. Erandid sellest õigusest on võimalikud üksnes artiklis 8 sätestatud piiratud asjaoludel.

Artikkel 7 —Konfidentsiaalsus

24. Kaitseõigus on kaitstud kohustusega tagada, et kahtlustatava või süüdistatava ning tema kaitsja vaheline suhtlus, mis tahes vormis see ka ei toimuks, jääks eranditult täies ulatuses konfidentsiaalseks. Euroopa Inimõiguste Kohus tuvastas, et kaitsja ja kliendi vahel vahetatud teabe konfidentsiaalsuse kaitse on üks peamine tegur, kuidas

¹⁸ Dayanan vs. Türki, 13. jaanuar 2010. aasta otsus, kaebus nr 7377/03, § 32.

¹⁹ Komisjoni teatis lapse õigusi käsitleva ELi tegevuskava kohta – KOM(2011) 60, 15.2.2011.

²⁰ Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta, 17.10.2010.

kaitsja saab tõhusalt esindada oma kliendi huve. Kohus leidis, et oma kaitsjaga vahetatud teabe konfidentsiaalsus on sätestatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis kui isiku kaitseõiguse oluline tagatis²¹.

Artikkel 8 – Erandid

25. Arvestades, kui olulised on kavandatud direktiivis sätestatud õigused, ei tohiks liikmesriikidel olla üldjuhul õigust kehtestada erandeid. Ometi tunnistas Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktika, et on olemas piiratud võimalused erandite kehtestamiseks artiklitest 3, artikli 4 lõigetest 1 – 3 ja artiklitest 5 ja 6. Euroopa Inimõiguste Kohus on sedastanud, et kui kuriteo toimepanemises süüdistatu õigus kaitsjapoolsele tõhusale kaitsele ei ole absoluutne, peaksid mis tahes erandid sellest õigusest olema sõnaselgelt piiritletud ja ajaliselt rangelt piiratud²² ning menetluse terviklikkust silmas pidades ei tohi need süüdistatavat ilma jätta õiglasest kohtulikust arutamisest²³. Toetudes selles sättes nimetatud kohtupraktikale, lubatakse liikmesriikidel teha õigusest kaitsjale erandeid üksnes erandlikel asjaoludel, tingimusel et see on õigustatud vajalikkuse ja menetlustagatistega. Mis tahes erand peab olema põhjendatud mõjuvate põhjustega, mis on tingitud kiireloomulisest vajadusest hoida ära oht ühe või mitme inimese elule või füüsilisele puutumatusele. Lisaks peab see olema kooskõlas proportsionaalsuse põhimõttega, mis tähendab, et pädev asutus peab alati valima alternatiivi, mis piirab õigust kaitsjale kõige vähem, ja piirama sellise piirangu kestust nii palju kui võimalik. Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktika kohaselt ei saa erand põhineda üksnes kuriteo liigil või raskusastmel ning iga erandi kehtestamise vajadust peab pädev asutus hindama iga juhtumi puhul eraldi. Mingil juhul ei tohi erand seada ohtu õiglast menetlust ning ilma kaitsja kohalolekuta antud isiku ütlusi ei saa kasutada tõenditena tema vastu. Selle sättega seatakse ka nõue, et erandeid saab kehtestada vaid kohtuasutuse põhjendatud otsusega, s.t et sellist otsust ei saa teha politsei või muu õiguskaitseasutus, mida ei käsitata siseriikliku õiguse või Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni kohaselt kohtuasutusena. Samad piirangud ja põhimõtte kehtivad erandite suhtes, mis käsitlevad õigust teatada kinnipidamisest kolmandale isikule.

Artikkel 9 – Loobumine

26. Euroopa Inimõiguste Kohus on otsustanud, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni kohaldamisel peab loobumine olema vabatahtlik, üheselt sedastatud ja seotud minimaalsete tagatistega, mis on proportsionaalsed selle tagajärgedega²⁴. Seda kohtupraktikat on võetud arvesse artiklis 9, milles sätestatakse, et loobumine (mille fakt ja asjaolud tuleb fikseerida) peab olema vabatahtlik, ühene ja isik peab olema täielikult teadlik selle tagajärgedest, olles saanud sellekohast õiguslast nõu või kasutanud selleks muid vahendeid. Isik peab olema võimeline tagajärgedest ka aru saama.

²¹ Castravet vs. Moldova, 13. märtsi 2007. aasta otsus, kaebus nr. 23393/05 § 49, Istratii ja teised vs. Moldova, 27. märtsi 2007. aasta otsus, kaebused nr. 8721/05, 8705/05, 8742/05 §89.

²² Salduz vs. Türgi, 27. novembri 2008. aasta otsus, kaebus nr 36391/02, § 55.

²³ *Ibedem* §52.

²⁴ Salduz vs. Türgi, 27. novembri 2008. aasta otsus, kaebus nr 36391/02 §59, Panovits vs. Küpros, 11. detsembri 2008. aasta otsus, kaebus nr 4268/04 §68, Yoldaş vs. Türgi, 23. veebruari 2010. aasta otsus, kaebus nr 27503/04 § 52.

Artikkel 10 – Muud isikud kui kahtlustatavad ja süüdistatavad

27. Selle artikliga sätestatakse kaitse ja õiguskaitsevahendid sellistele isikutele nagu tunnistaja, kes ülekuulamise või ärakuulamise käigus muutub kahtlustatavaks või süüdistatavaks. Selles toetutakse Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikale, mille kohaselt õiglane kohtulik arutamine, sealhulgas õigus kaitsjale, tuleb tagada tunnistajatele, kui neid kahtlustatakse kuriteo toimepanemises, sest isiku formaalne menetlusseisund ei oma tähtsust²⁵.

Artikkel 11 – Õigus kaitsjale Euroopa vahistamismäärusega seotud menetlustes

28. Selles artiklis kajastatakse ELi toimimise lepingu artikli 82 lõikes 2 antud volitust kehtestada direktiividega miinimumeeskirju, tehes seda „määral, mil see on vajalik kohtuotsuste ja õigusasutuste otsuste vastastikuse tunnustamise ning samuti politsei- ja õiguskooostöö hõlbustamiseks piiriülese mõõtmega kriminaalasjades”. Euroopa vahistamismääruse süsteemi parandamine on kesksel kohal komisjoni kolmandas aruandes Euroopa vahistamismäärust käsitleva nõukogu raamotsuse rakendamise kohta²⁶. See artikkel põhineb raamotsuse 2002/584/JSK²⁷ (Euroopa vahistamismääruse kohta) artiklil 11, milles sätestatakse, et isikul, kes on vahistatud Euroopa vahistamismääruse alusel, on õigus õigusnõustaja abile vastavalt vahistamismäärust täitva liikmesriigi siseriiklikule õigusele. See säte ei kahjusta vastastikust usaldust, sest kaitsja ei tegele selles staadiumis vahistamismääruse teinud riigis asja sisulise poolega, vaid tema roll piirdub sellega, et ta võimaldab tagaotsitaval kasutada raamotsuse kohaseid õigusi. Seepärast on kaitsja ülesanne vahistamismääruse teinud riigis osutada abi ja anda teavet kaitsjale määrust täitvas liikmesriigis.

Vastastikuseks tunnustamiseks olulise vastastikuse usalduse edendamine saavutatakse sätestades, et Euroopa vahistamismääruse alusel vahistatud isiku puhul tuleb tema vahistamisest teatada vahistamismääruse teinud riigile ja vahistatu võib lasta oma huve kaitsta vahistamismääruse teinud riigi kaitsjal, keda abistab määrust täitva liikmesriigi kaitsja, et kasutada vahistatu õigusi määrust täitvas liikmesriigis kõige tõhusamalt kooskõlas nõukogu raamotsusega 2002/584/JSK. Selline abi võib hõlbustada isikute raamotsuse kohaste õiguste kasutamist määrust täitvas liikmesriigis, eelkõige võimalust kasutada näiteks Euroopa vahistamismääruse täitmata jätmiseks artiklites 3 ja 4 sätestatud aluseid. Määruse teinud liikmesriigi kaitsja abi võib osutuda oluliseks, kui on vaja esitada tõendeid varasema kohtuotsuse kohta, mis võib tuua kaasa raamotsuse artikli 3 lõike 2 kohase põhimõtte *ne bis in idem* kohaldamise. Euroopa vahistamismäärusega seotud menetlused ei viibi, sest see artikkel ei piira raamotsuses sätestatud tähtaegade kohaldamist. Vastupidi, määruse teinud liikmesriigi kaitsja kaasamine kiirendab nõusoleku saamist, sest tagaotsitav saab määruse teinud riigi menetluse ja oma nõusolekust tulenevate tagajärgede kohta täielikumat teavet.

²⁵ Brusco vs. Prantsusmaa, 14. oktoobri 2010. aasta otsus, kaebus nr 1466/07, § 47.

²⁶ Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja nõukogule Euroopa vahistamismäärust ja liikmesriikidevahelist üleandmiskorda käsitleva nõukogu 13. juuni 2002. aasta raamotsuse rakendamise kohta, KOM(2011)175, 11.4.2011.

²⁷ EÜT L 190, 18. 7.2002, lk 1.

Artikkel 12 – Tasuta õigusabi

29. ELi põhiõiguste harta artikli 47 kolmandas lõigus on sätestatud järgmine:

„Isikule, kellel puuduvad piisavad vahendid, antakse tasuta õigusabi sellises ulatuses, mis tagab talle võimaluse kohtusse pöörduda”.

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 6 lõikes 3 on sätestatud, et igal kuriteos süüdistataval on õigus [...] saada tasuta õigusabi „juhul, kui õigusemõistmise huvid seda nõuavad ja süüdistataval pole piisavalt vahendeid [õigusabi] eest tasumiseks”.

Kuigi kavandatud direktiivi eesmärk ei ole reguleerida tasuta õigusabi andmist, sätestatakse selles liikmesriikidele nõue jätkata riigis kehtiva tasuta õigusabi osutamise korra kohaldamist. See peab aga olema kooskõlas ELi põhiõiguste harta ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga. Lisaks ei saa liikmesriigid kohaldada olukorras, kus kavandatava direktiiviga on ette nähtud õigus kaitsjale, vähem soodsaid tasuta õigusabi andmise tingimusi kui olukorras, kus siseriikliku õiguse kohaselt on see õigus juba olemas.

Artikkel 13 – Õiguskaitsemeetmed, kui rikutakse õigust kaitsjale

30. Selles artiklis võetakse arvesse Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikat, mille kohaselt seisneb kõige asjakohasem viis, kuidas käsitleda Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga ette nähtud õiglast kohtulikku arutamist käsitleva õiguse rikkumist, selles, et kahtlustatava või süüdistatava suhtes taastatakse nii suures ulatuses kui võimalik olukord, kus ta oleks olnud, kui tema õigusi ei oleks rikutud²⁸. Euroopa Inimõiguste Kohus on sedastanud, et isegi juhul, kui kaitsja kasutamise keelamine on erandkorras põhjendatud mõjuvate põhjustega, ei tohi need piirangud, mis iganes on nende põhjendusteks, piirata põhjendamatult Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikliga 6 süüdistatavale ette nähtud õigusi, ning selliseid õigusi on pöördumatult rikutud, kui ilma kaitsja kasutamiseta politseiülekuulamise ajal esitatud süüdistusi kasutatakse süüdimõistmiseks²⁹. Seepärast keelatakse selle artikliga põhimõtteliselt selliste tõendite kasutamine, mille kogumisel ei ole peetud kinni õigusest kaitsjale, välja arvatud erandjuhud, kui selliste tõendite kasutamine ei piiraks kaitseõigusi.

Artikkel 14 – Kaitse taseme säilitamine

31. Selle artikli eesmärk on tagada, et käesoleva direktiivi kohaste ühiste miinimumnõuete kehtestamisega ei leevendata teatavates liikmesriikides kehtivaid nõudeid ning et järgitakse ELi põhiõiguste hartas ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis sätestatud nõudeid. Kuna direktiiviga kehtestatakse miinimumeeskirjad kooskõlas ELi toimimise lepingu artikliga 82, on liikmesriikidel võimalus kehtestada kavandatud direktiivis kehtestatust rangemaid eeskirju.

²⁸ Salduz vs. Türgi, 27. novembri 2008. aasta otsus, kaebus nr 36391/02, § 72.

²⁹ Salduz vs. Türgi, 27. novembri 2008. aasta otsus, kaebus nr 36391/02, § 55.

Artikkel 15 – Ülevõtmine

32. Selle artikli kohaselt peavad liikmesriigid rakendama direktiivi xx.xx.20xx ja edastama samaks kuupäevaks komisjonile nende sätete teksti, millega võetakse direktiiv siseriiklikku õigusse üle.

Artikkel 16 – Jõustumine

33. Selle artikliga nähakse ette, et direktiiv jõustub kahekümnendal päeval pärast selle avaldamist *Euroopa Liidu Teatajas*.

6. SUBSIDIAARSUSE PÕHIMÕTE

34. Liikmesriigid üksi ei suuda ettepaneku eesmärki piisavas ulatuses saavutada, kuna Euroopa Liidus on jätkuvalt suuri erinevusi konkreetsetes meetodites ja ajas, mille kohaselt ja millal on õigus kasutada kaitsjat kriminaalmenetluses. Kuna ettepaneku eesmärk on suurendada vastastikust usaldust, on ainult ELi tasandi meetmega võimalik kehtestada sidusad ühised miinimumnõuded, mida kohaldatakse kogu ELis. Kuna ettepaneku eesmärk on vastastikuse usalduse suurendamine, siis ühtlustatakse sellega liikmesriikide menetluseeskirju selles osas, millal ja mis viisil kahtlustataval, süüdistataval või isikul, kelle kohta on antud välja Euroopa vahistamismäärus, on õigus kasutada kaitsjat. Seepärast on ettepanek kooskõlas subsidiaarsuse põhimõttega.

7. PROPORTSIONAALSUSE PÕHIMÕTE

35. Ettepanek on kooskõlas proportsionaalsuse põhimõttega, kuna see ei lähe nimetatud eesmärgi saavutamiseks ELi tasandil vajalikust kaugemale.

Ettepanek:

EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU DIREKTIIV,

mis käsitleb õigust kaitsjale kriminaalmenetluses ja õigust teatada kinnipidamisest

EUROOPA PARLAMENT JA EUROOPA LIIDU NÕUKOGU,

võttes arvesse Euroopa Liidu toimimise lepingut, eriti selle artikli 82 lõiget 2,

võttes arvesse Euroopa Komisjoni ettepanekut,

olles edastanud õigusakti eelnõu riikide parlamentidele,

võttes arvesse Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamust³⁰,

võttes arvesse Regioonide Komitee arvamust³¹,

tegutsedes tavapärase seadusandliku menetluse kohaselt

ning arvestades järgmist:

- (1) Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „ELi põhiõiguste harta”) artiklis 47 ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklis 6 ning kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artiklis 14 on sätestatud õigus õiglasele kohtulikule arutamisele. ELi põhiõiguste harta artikliga 48 on tagatud kaitseõiguse järgimine.
- (2) Kohtuotsuste ja -lahendite vastastikuse tunnustamise põhimõte on Euroopa Liidus kriminaalasjades tehtava õiguslase koostöö nurgakivi.
- (3) Vastastikune tunnustamine saab tõhusalt toimida üksnes siis, kui valitseb vastastikune usaldus, mis eeldab ELi põhiõiguste hartast, Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist ning kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelisest paktist tulenevate menetlusõiguste ja menetluslike tagatiste kaitse kohta üksikasjalike eeskirjade kehtestamist. Ühised miinimumeeskirjad peaksid suurendama usaldust kõikide liikmesriikide kriminaalkohtusüsteemide vastu, mis omakorda peaks tõhustama õiguslast koostööd vastastikuse usalduse õhkkonnas ja edendama põhiõiguste kultuuri ELis. Eeskirjadega tuleks kõrvaldada ka kodanike vaba liikumist piiravad tõkked. Sellised ühised miinimumeeskirjad peaksid käsitlema õigust kaitsjale ja õigust kinnipidamisest teatada.

³⁰ ELT C , , lk .

³¹ ELT C , , lk .

- (4) Kuigi liikmesriigid on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni ning kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti osalised, näitavad kogemused, et see ei tekita iseenesest piisavat usaldust teise liikmesriigi kriminaalkohtusüsteemi vastu.
- (5) 30. novembril 2009 võttis nõukogu vastu teekaardi, mille eesmärk on tugevdada kahtlustatavate või süüdistatavate isikute menetlusõigusi kriminaalmenetluses³² (edaspidi „teekaart“). Euroopa Ülemkogu väljendas 11. detsembril 2009³³ vastu võetud Stockholmi programmis teekaardi vastuvõtmise üle heameelt ja täpsustas, et see on nimetatud programmi lahutamatu osa (punkt 2.4). Tuginedes järkjärgulisele lähenemisviisile, kutsutakse teekaardis võtma meetmeid seoses õigusega kirjalikule ja suulisele tõlkele,³⁴ õigusega saada teavet õiguste ja süüdistuse kohta,³⁵ õigusega saada tasuta õigusabi ja õigusnõustamist ning õigusega suhelda sugulaste, tööandjate ja konsulaarasutustega ning võtma kaitsemeetmeid selliste kahtlustatavate või süüdistatavate isikute jaoks, kes kuuluvad haavatavate isikute kategooriasse. Teekaardis rõhutatakse, et esitatud õiguste järjekord on soovituslik ja seega võib seda vastavalt prioriteetidele muuta. Teekaart on koostatud tervikuna ja seega avaldub selle mõju täiel määral alles pärast selle kõikide osade rakendamist.
- (6) Direktiivis sätestatakse miinimumeeskirjad, mis käsitlevad õigust kaitsjale ja õigust teatada kinnipidamisest kolmandale isikule kriminaalmenetluses, välja arvatud haldusmenetlused, millega kaasnevad sanktsioonid, nagu konkurentsimenetlused või maksumenetlused, ja Euroopa vahistamismääruse täitemenetluses. Sel viisil edendatakse direktiiviga ELi põhiõiguste harta, eriti selle artiklite 4, 6, 7, 47 ja 48 kohaldamist, tuginedes Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklitele 3, 5, 6 ja 8, nagu neid on tõlgendanud Euroopa Inimõiguste Kohus.
- (7) Õigus kaitsjale on sätestatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklis 6 ning kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikli 14 lõikes 2. Õigus suhelda kolmanda isikuga on oluline kaitsemeede Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikliga 3 keelatud väärkohtlemise eest ning õigus lasta kinnipidamisest teatada konsulaadile põhineb 1963. aasta konsulaarsuhete Viini konventsioonil. Direktiiviga tuleks lihtsustada nende õiguste rakendamist praktikas, et kaitsta õigust õiglasele menetlusele.
- (8) Euroopa Inimõiguste Kohus on korduvalt sedastanud, et kahtlustataval või süüdistataval peaks olema õigus kasutada kaitsjat politseiküsitlemise algusest peale ja igal juhul alates kinnipidamise hetkest, et kaitsta õigust õiglasele kohtulikule arutamisele, eelkõige õigust ennast mitte süüstada, ja hoida väärkohtlemist.
- (9) Õigus kaitsja kohalolekule tuleks kehtestada iga kord, kui siseriikliku õigusega on sõnaselgelt lubatud või nõutud kahtlustatava või süüdistatava kohalolek mingis menetlusetapis või tõendite kogumisel, nagu läbiotsimise ajal, ning sellistel juhtudel võib kaitsja kohalolek tugevdada kaitseõigusi, ilma seejuures mõjutamata vajadust

³² ELT C 295, 4.12.2009, lk 1.

³³ ELT C 115, 4.5.2010.

³⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2010/64/EL, 20. oktoober 2010, õiguse kohta suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses (ELT L 280, 26.10.2010, lk 1).

³⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/XXX/EL, milles käsitletakse õigust saada kriminaalmenetluses teavet.

tagada konfidentsiaalsus teatavate uurimistoimingute puhul, sest kahtlustatava või süüdistatava kohalolek välistab asjaomase toimingu konfidentsiaalse iseloomu. See õigus ei tohiks mõjutada vajadust koguda tõendeid, mida võidakse nende olemusest johtuvalt rikkuda, kõrvalda või hävitada, kuni pädev asutus peab ootama kaitsja saabumist.

- (10) Tõhususe tagamiseks peaks õigusega kaitsjale kaasnema kaitsjale võimalus täita mitmeid ülesandeid, mis on seotud õigusnõustamisega, nagu on sedastanud Euroopa Inimõiguste Kohus. See peaks hõlmama aktiivset osalemist mis tahes ülekuulamisel või ärakuulamisel, kohtumisi kliendiga, et arutada juhtumit ja ette valmistada kaitset, süütust tõendavate tõendite otsimist, tuge abi vajavale kliendile ja kinnipidamistingimuste kontrolli.
- (11) Kahtlustatava või süüdistatava ning tema kaitsja vaheliste kohtumiste kestus ja sagedus sõltub iga menetluse asjaoludest, eelkõige juhtumi keerukusest ja vajalikest menetlusetappidest. Seepärast ei tohiks neile kehtestada üldist piirangut, sest selliselt võidakse kahjustada kaitseõiguste tõhusat kasutamist.
- (12) Kahtlustataval või süüdistataval, kellelt on võetud vabadus, peaks olema õigus viivitamata teatada kinnipidamisest enda poolt valitud isikule, näiteks pereliikmele või tööandjale.
- (13) Kahtlustataval või süüdistataval, kellelt on võetud vabadus, peaks olema ka õigus suhelda mis tahes asjakohase konsulaar- või diplomaatilise asutusega. Õigus konsulaarabile on sätestatud 1963. aasta konsulaarsuhete Viini konventsiooni artiklis 36, mille kohaselt on riikidele antud ligipääsuõigus oma kodanikele. Käesolevas direktiivis antakse see õigus kinnipeetavale, kui ta selleks soovi avaldab.
- (14) Kuna kahtlustatava või süüdistatava ning tema kaitsja vahelise suhtluse konfidentsiaalsus on kaitseõiguse tõhusa kasutamise seisukohast keskse tähtsusega, peaks liikmesriik olema kohustatud järgima ja tagama, et kaitsja ja kliendi vaheliste kohtumiste ning mis tahes muu seadusega sätestatud suhtlusvormi konfidentsiaalsus oleks kaitstud. Konfidentsiaalsuse suhtes ei tohiks olla ühtegi erandit.
- (15) Erandite tegemine õigusest kaitsjale või õigusest kinnipidamisest teatada peaks olema lubatud üksnes erandkorras kooskõlas Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikaga, kui selleks on mõjuvad põhjused, mis on seotud tungiva vajadusega ära hoida tõsised negatiivsed tagajärjed teise inimese elule või füüsilisele puutumatusele, ja kui samade tulemuste saavutamiseks ei ole võimalik kasutada muid vähem piiravaid meetmeid, nagu huvide konflikti korral kahtlustatava või süüdistatava valitud kaitsja väljavahetamine või teatamiseks muu kolmanda isiku nimetamine.
- (16) Sellised erandid peaksid tooma kaasa vaid kaitsja kasutamise edasilükkumise võimalikult lühikeseks ajaks ning ei tohiks mõjutada selle õiguse sisu. Pädev õigusasutus peaks erandit kaaluma iga juhtumi korral eraldi, põhjendades oma otsust.
- (17) Erandid ei tohiks piirata õigust õiglasele kohtulikule arutamisele ja ei tohiks eelkõige viia selleni, et kahtlustatava või süüdistatava ütluseid, mis ta andis kaitsja kohalolekuta, kasutataks tema süüdimõistmise alusena.

- (18) Kahtlustataval või süüdistataval peaks olema võimalus loobuda oma õigusest kaitsjale, tingimusel et ta on täielikult teadlik selle tagajärgedest, eelkõige seepärast, et enne sellesisulise otsuse tegemist on ta kaitsjaga kohtunud ja ta on võimeline aru saada selle tagajärgedest, ja tingimusel et loobumisotsus on vabatahtlik ja ühene. Kahtlustataval või süüdistataval peaks olema võimalus loobumisotsus tühistada menetluse käigus igal ajal.
- (19) Igale isikule, keda pädev asutus on ära kuulunud muu kui kahtlustatavana või süüdistatavana, nt tunnistajana, peaks kohe andma võimaluse kasutada kaitsjat, kui nimetatud asutus leiab, et asjaomasest isikust on saanud küsitluse käigus kahtlustatav, ning enne kahtlustatavaks või süüdistatavaks saamist antud ütlusi ei tohiks tema vastu kasutada.
- (20) Õiguslase koostöö toimimise parandamiseks Euroopa Liidus tuleks käesolevas direktiivis sätestatud õigusi nõukogu 13. juuni 2002. aasta raamotsuse 2002/584/JSK (Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta)³⁶ kohaselt kohaldada *mutatis mutandis* ka Euroopa vahistamismääruse täitmise menetluse suhtes.
- (21) Isikul, kelle kohta on tehtud Euroopa vahistamismäärus, peaks olema õigus kasutada kaitsjat määrust täitvas liikmesriigis, et tal oleks võimalik tõhusalt kasutada õigusi, mis talle on antud nõukogu raamotsusega 2002/584/JSK.
- (22) Samuti peaks sellel isikul olema võimalus kasutada kaitsjat määruse teinud liikmesriigis, et see saaks abistada kaitsjat määrust täitvas liikmesriigis konkreetsetel juhtudel üleandmismenetluse käigus, ilma et see piiraks nõukogu raamotsuses 2002/584/JSK kehtestatud tähtaegade kohaldamist. Esimesel kaitsjal peaks olema võimalus aidata kaitsjal kasutada määrust täitvas liikmesriigis nõukogu raamotsuse 2002/584/JSK kohaseid isiku õigusi, eelkõige artiklites 3 ja 4 sätestatud keeldumise aluseid. Kuna Euroopa vahistamismäärus põhineb vastastikuse tunnustamise põhimõttel, ei tohiks see anda õigust seada kahtluse alla asja sisulist arutamist määrust täitvas liikmesriigis. Kuna kaitseõiguste ja vastastikuse tunnustamise vahel ei ole vastuolu, edendab õiglase kohtuliku arutamise õiguse suurendamine vastastikust usaldust nii määrust täitvas kui ka määruse teinud liikmesriigis.
- (23) Selleks et saaks kasutada õigust kasutada kaitsjat määruse teinud liikmesriigis, peaks määrust täitev kohtuasutus teatama viivitamata määruse teinud õigusasutusele tagaotsitava vahistamisest ja tema soovist kasutada kaitsjat määruse teinud liikmesriigis.
- (24) Kuna ELis ei ole siiani tasuta õigusabi käsitlevat õigusakti, peaksid liikmesriigid kohaldama edasi siseriiklikke tasuta õigusabi käsitlevaid sätteid, mis peaksid olema kooskõlas ELi põhiõiguste harta, Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni ning Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikaga. Kui käesoleva direktiivi ülevõtmiseks võetakse vastu uued siseriiklikud sätted, mis annavad kaitsjale laiemat õigust kui senises siseriiklikus õiguses, tuleks kehtivaid tasuta õigusabi käsitlevaid eeskirju kohaldada vahet tegemata.

³⁶ EÜT L 190, 18.7.2002, lk 1.

- (25) ELi õiguse tõhususe põhimõtte eeldab, et liikmesriigid kehtestavad asjakohased tõhusad õiguskaitsevahendid juhuks, kui rikutakse mõnda Euroopa Liidu õigusega üksikisikutele antud õigust.
- (26) Euroopa Inimõiguste Kohus on järjekindlalt sedastanud, et mis tahes kahjulik tagajärg, mis tuleneb sellest, et on rikutud õigust kaitsjale, tuleb heastada, taastades isiku olukorra selliselt, nagu see oleks olnud, kui rikkumist ei oleks toimunud. See võib tähendada kohtuasja uut läbivaatamist või samaväärseid meetmeid, kui lõplikul süüdimõistmisel rikuti õigust kaitsjale.
- (27) Kuna Euroopa Inimõiguste Kohus on leidnud, et kahtlustatavate või süüdistatavate kaitsja kohaleolekuta antud süüstavate ütluste kasutamine kujutab endast kaitseõiguste pöördumatut kahjustamist, peaks liikmesriikidelt üldjuhul nõudma, et nad keelaksid kaitsja kasutamise õigust rikkudes antud ütluste kasutamise tõenditena kahtlustatava või süüdistatava isiku vastu, välja arvatud juhul, kui selliste tõendite kasutamine ei piira kaitseõigusi. See ei tohiks piirata ütluste kasutamist muuks siseriikliku õigusega ette nähtud otstarbeks, näiteks selleks, et teha kiireloomulisi juurdlustoiminguid või hoida ära muude kuritegude toimepanemist või tõsiseid kahjulikke tagajärgi teistele isikutele.
- (28) Käesoleva direktiiviga kehtestatakse miinimumeeskirjad. Liikmesriigid võivad käesolevas direktiivis sätestatud õigusi laiendada, et tagada kõrgem kaitse tase juhtudel, mida ei ole käesoleva direktiiviga sõnaselgelt hõlmatud. Kaitstuse tase ei tohiks mingil juhul langeda allapoole nõuetest, mis on sätestatud ELi põhiõiguste hartas ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis, nagu seda on tõlgendanud oma kohtupraktikas Euroopa Inimõiguste Kohus.
- (29) Käesolev direktiiv on kooskõlas ELi põhiõiguste hartas tunnustatud põhiõiguste ja põhimõtetega, nagu piinamise ning ebainimliku või alandava kohtlemise keeld, õigus vabadusele ja turvalisusele, õigus austusele era- ja perekonnaelu vastu, õigus isikupuutumatusse, lapse õigused, puuetega inimeste integreerimine ühiskonda, õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele ning süütuse presumptsioon ja kaitseõigus. Käesolevat direktiivi tuleb rakendada nende õiguste ja põhimõtete alusel.
- (30) Käesolev direktiiv edendab lapse õigusi ja arvestab Euroopa Nõukogu suuniseid lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta, eelkõige selle teavet ja nõustamist käsitlevaid sätteid. Direktiiviga sätestatakse, et laps ei saa loobuda õigustest, mis on talle antud käesoleva direktiiviga, kui ta ei ole võimeline aru saama loobumise tagajärgedest. Kahtlustatava või süüdistatava lapse seaduslikule esindajale tuleks alati kinnipidamisest ja selle põhjustest teatada nii kiiresti kui võimalik, välja arvatud juhul, kui see on vastuolus lapse parimate huvidega.
- (31) Liikmesriigid peaksid tagama, et käesoleva direktiivi sätteid, kui need hõlmavad Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga sätestatud õigusi, rakendatakse kooskõlas nimetatud konventsiooni sätetega, nagu neid on tõlgendanud Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktika.
- (32) Kuna ühiste miinimumnõuete kehtestamise eesmärki ei saa saavutada liikmesriikide ühepoolse tegutsemise kaudu ei riiklikul, piirkondlikul ega kohalikul tasandil, vaid üksnes ELi tasandil, võivad Euroopa Parlament ja nõukogu vastu võtta meetmeid

vastavalt ELi lepingu artiklis 5 ettenähtud subsidiaarsuse põhimõttele. Samas artiklis sätestatud proportsionaalsuse põhimõtte kohaselt ei lähe käesolev direktiiv nimetatud eesmärgi saavutamiseks vajalikust kaugemale.

- (33) [Euroopa Liidu lepingule ja Euroopa Liidu toimimise lepingule lisatud protokoll (Ühendkuningriigi ja Iirimaa seisukoha kohta vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala suhtes) artiklite 1, 2, 3 ja 4 kohaselt on Ühendkuningriik ja Iirimaa teatanud oma soovist osaleda käesoleva direktiivi vastuvõtmisel ja kohaldamisel] VÕI [Ilma et see piiraks Euroopa Liidu lepingule ja Euroopa Liidu toimimise lepingule lisatud protokoll (Ühendkuningriigi ja Iirimaa seisukoha kohta vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala suhtes) artikli 4 kohaldamist, ei osale Ühendkuningriik ja Iirimaa käesoleva direktiivi vastuvõtmisel ning see ei ole nende suhtes siduv ega kohaldatav]³⁷.
- (34) Euroopa Liidu lepingule ja Euroopa Liidu toimimise lepingule lisatud Taani seisukohta käsitleva protokoll (artiklite 1 ja 2 kohaselt ei osale Taani käesoleva direktiivi vastuvõtmisel, mistõttu see ei ole tema suhtes siduv ega kohaldatav,

ON VASTU VÕTNUD KÄESOLEVA DIREKTIIVI:

Artikkel 1 **Eesmärk**

Käesolevas direktiivis sätestatakse eeskirjad, mis käsitlevad kriminaalmenetluse raames kahtlustatavate või süüdistatavate ning nõukogu raamotsuse 2002/584/JSK kohaste menetlustega hõlmatud isikute õigust kaitsjale ja õigust teatada kinnipidamisest kolmandale isikule.

Artikkel 2 **Reguleerimisala**

1. Käesolevat direktiivi kohaldatakse hetkest, mil liikmesriigi pädevad asutused teevad isikule ametliku teatega või muul viisil teatavaks, et teda kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo toimepanemises, kuni menetluse lõpetamiseni, mille all mõistetakse lõpliku otsuse tegemist küsimuses, kas kahtlustatav või süüdistatav on kuriteo toime pannud, sealhulgas vajaduse korral kohtuotsuse tegemist või võimaliku edasikaebuse suhtes otsuse tegemist.
2. Käesolevat direktiivi kohaldatakse nõukogu raamotsuse 2002/584/JSK kohaste menetlustega hõlmatud isikute suhtes alates nende vahistamishetkest määrust täitvas riigis.

³⁷ Direktiivi käesoleva põhjenduse lõplik sõnastus sõltub Ühendkuningriigi ja Iirimaa seisukohast, mille need riigid võtavad protokoll (nr 21) kohaselt.

Artikkel 3
Õigus kaitsjale kriminaalmenetluses

1. Liikmesriigid tagavad, et kahtlustatavale või süüdistatavale antakse võimalus kasutada kaitsjat nii kiiresti kui võimalik ja igal juhul:
 - a) enne ülekuulamist politseis või muus õiguskaitseasutuses;
 - b) menetlus- või tõendite kogumise toimingu puhul, kui siseriikliku õigusega nõutakse asjaomase isiku kohalolekut või on tal selleks õigus, välja arvatud juhul, kui see piiraks tõendite kogumist;
 - c) alates vabaduse võtmise hetkest.
2. Kahtlustatavale või süüdistatavale antakse võimalus kasutada kaitsjat ajal ja viisil, mis võimaldab tal kasutada tõhusalt oma kaitseõigusi.

Artikkel 4
Kaitsja kasutamise õiguse sisu

1. Kahtlustataval või süüdistataval on õigus kohtuda kaitsjaga, kes teda esindab.
2. Kaitsjal on õigus olla kohal ülekuulamise või ärakuulamise ajal. Tal on õigus esitada küsimusi, nõuda selgitusi ja esitada ütlusi, mis salvestatakse siseriikliku õiguse kohaselt.
3. Kaitsjal on õigus olla mis tahes muu juurdlus- või tõendite kogumise toimingu juures, mille puhul nõutakse või lubatakse siseriikliku õiguse kohaselt süüdistatava või kahtlustatava kohalolekut, välja arvatud juhul, kui see piiraks tõendite kogumist.
4. Kaitsjal on õigus kontrollida kahtlustatava või süüdistatava kinnipidamistingimusi ja selleks on tal juurdepääs asjaomase isiku kinnipidamiskohale.
5. Kahtlustatava või süüdistatava ning tema kaitsja vaheliste kohtumiste kestust ja sagedust ei piirata mingil viisil, mis võiks kahjustada isikul oma kaitseõiguste kasutamist.

Artikkel 5
Õigus teatada kinnipidamisest

1. Liikmesriigid tagavad, et isik, kellele osutatakse artiklis 2 ja kellelt on võetud vabadus, on õigus sellest teatada vähemalt ühele enda poolt nimetatud isikule nii kiiresti kui võimalik.
2. Kui tegemist on lapsega, tagab liikmesriik, et lapse seaduslikule esindajale või sõltuvalt lapse huvidest muule täiskasvanule teatatakse nii kiiresti kui võimalik vabadusekaotusest ja selle põhjustest, välja arvatud juhul, kui see ei ole lapse parimates huvides, mille korral informeeritakse juhtunust mõnd muud täiskasvanut.

Artikkel 6
Õigus suhelda konsulaar- või diplomaatilise asutusega

Liikmesriigid tagavad, et artiklis 2 osutatud isikul, kellelt on võetud vabadus ja kes on välisriigi kodanikud, on õigus lasta kinnipidamisest teatada oma päritoluriigi konsulaar- või diplomaatilistele asutustele nii kiiresti kui võimalik ja suhelda konsulaar- või diplomaatiliste asutustega.

Artikkel 7
Konfidentsiaalsus

Liikmesriigid kindlustavad, et kahtlustatava või süüdistatava ning tema kaitsja vaheliste kohtumiste konfidentsiaalsus oleks tagatud. Samuti tagavad nad kirjavahetuse, telefonivestluste ja siseriikliku õigusega lubatud kahtlustatava või süüdistatava ja tema kaitsja vahelise muu suhtlusvormi konfidentsiaalsuse.

Artikkel 8
Erandid

Liikmesriigid ei näe käesoleva direktiivi artiklist 3, artikli 4 lõigetest 1–3, artiklist 5 ja artiklist 6 ette erandeid, välja arvatud erandjuhtudel. Selline erandi tegemine:

- a) peab olema põhjendatud mõjuvate põhjustega, mis on tingitud kiireloomulisest vajadusest hoida ära oht inimese elule või füüsilisele puutumatusele;
- b) ei või põhineda üksnes väidetava kuriteo liigil või raskusastmel;
- c) ei või minna kaugemale kui vajalik;
- d) on ajaliselt piiratud nii palju kui võimalik ja ei või mingil juhul hõlmata kohtumenetluse etappi;
- e) ei kahjusta õiglast menetlust.

Erandeid võib kehtestada üksnes nõuetekohaselt põhjendatud otsusega, mille kohtuasutus teeb iga üksikjuhtumi korral eraldi.

Artikkel 9
Loobumine

1. Ilma et see piiraks siseriiklikku õigust, mille kohaselt on kaitsja kohalolek või abi kohustuslik, peavad käesolevas direktiivis osutatud õigusest loobumise korral olema täidetud järgmised tingimused:
 - a) kahtlustatav või süüdistatav on eelnevalt saanud õigusalast nõu või on teda muul viisil täielikult informeeritud tema loobumise tagajärgedest;
 - b) ta on võimeline nendest tagajärgedest aru saama ning
 - c) loobumine on olnud vabatahtlik ja ühene.

2. Loobumist ja selle asjaolusid käsitlev teave tuleb salvestada kooskõlas asjaomase liikmesriigi õigusega.
3. Liikmeriigid tagavad, et loobumisotsust saab tühistada menetluse mis tahes etapis.

Artikkel 10

Muud isikud kui kahtlustatavad või süüdistatavad

1. Liikmesriigid tagavad, et muule isikule kui kahtlustatav või süüdistatav, keda kuulatakse kriminaalmenetluse käigus ära politseis või muus õiguskaitseasutuses, antakse võimalus kasutada kaitsjat, kui küsitluse, ülekuulamise või ärakuulamise käigus hakatakse teda kahtlustama või süüdistama kuriteo toimepanemises.
2. Liikmesriigid tagavad, et ütlusi, mida asjaomane isik on andnud enne, kui talle on teatatud sellest, et teda peetakse kahtlustatavaks või süüdistatavaks, ei saa kasutada tema vastu.

Artikkel 11

Õigus kaitsjale Euroopa vahistamismäärusega seotud menetlustes

1. Liikmesriigid tagavad, et isikul, kes on hõlmatud nõukogu raamotsuse 2002/584/JSK kohaste menetlustega, on õigus kaitsjale viivitamata pärast Euroopa vahistamismääruse kohast vahistamist määrust täitvas liikmesriigis.
2. Kaitsja kasutamise õiguse sisu osas on sellel isikul määrust täitvas liikmesriigis järgmised õigused:
 - õigus kasutada kaitsjat nii pika aja jooksul ja viisil, mis annab talle võimaluse kasutada oma õigusi tõhusalt;
 - õigus kohtuda end esindava kaitsjaga;
 - õigus kaitsja kohalolekule mis tahes üle- või ärakuulamisel, sealhulgas õigus esitada küsimusi, nõuda selgitusi ja anda ütlusi, mis salvestatakse kooskõlas siseriikliku õigusega;
 - õigus, et tema kaitsja pääseb juurde tema kinnipidamiskohale, kontrollimaks tema kinnipidamistingimusi.

Kahtlustatava või süüdistatava ning tema kaitsja vaheliste kohtumiste kestust ja sagedust ei piirata mingil moel, mis võiks kahjustada isikul kasutamast oma nõukogu raamotsuse 2002/584/JSK kohaseid õigusi.

3. Liikmesriigid tagavad, et isikul, kes on hõlmatud nõukogu raamotsuse 2002/584/JSK kohaste menetlustega, on soovi korral ka õigus kasutada kaitsjat viivitamata pärast Euroopa vahistamismääruse kohast vahistamist määruse teinud liikmesriigis, et see saaks abistada kaitsjat määrust täitvas liikmesriigis kooskõlas lõikega 4. Kõnealust isikut teavitatakse sellest õigusest.

4. Selle isiku kaitsjal määruse teinud liikmesriigis on õigus täita ülesandeid ulatuses, mis on vajalik kaitsja abistamiseks määrust täitvas liikmesriigis, eesmärgiga kasutada tõhusalt isiku õigusi määrust täitvas liikmesriigis vastavalt nõukogu raamotsusele, eelkõige selle artiklitele 3 ja 4.
5. Viivitamata pärast Euroopa vahistamismääruse kohast vahistamist teatab määrust täitev kohtuasutus määruse teinud kohtuasutusele vahistamisest ja vahistatu soovist kasutada kaitsjat ka määruse teinud liikmesriigis.

Artikkel 12 **Tasuta õigusabi**

1. Käesolev direktiiv ei piira siseriiklikke tasuta õigusabi käsitlevaid sätteid, mida kohaldatakse kooskõlas ELi põhiõiguste harta ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga.
2. Liikmesriigid ei kohalda tasuta õigusabi käsitlevaid sätteid, mis on ebasoodsamad kui kehtivad sätted, mis käsitlevad käesoleva direktiivi kohast õigust kaitsjale.

Artikkel 13 **Õiguskaitsevahendid**

1. Liikmesriigid tagavad, et artiklis 2 osutatud isikul on tõhusad õiguskaitsevahendid olukordades, kus tema õigust kaitsjale on rikutud.
2. Õiguskaitsevahendiga saab taastada kahtlustatava või süüdistatava olukorra sellisena, nagu see oleks olnud, kui rikkumist ei oleks toimunud.
3. Liikmesriigid tagavad, et ütlusi, mida kahtlustatav või süüdistatav on andnud, või tõendeid, mis on kogutud rikkudes tema õigust kaitsjale, või juhtudel, kus nimetatud õigusest on tehtud erand kooskõlas artikliga 8, ei või mis tahes menetlusetapis kasutada tõenditena tema vastu, välja arvatud juhul, kui selliste tõendite kasutamine ei kahjusta kaitseõigusi.

Artikkel 14 **Tagasiulatuva jõu puudumine**

Ühtki käesoleva direktiivi sätet ei tõlgendata Euroopa Liidu põhiõiguste harta, Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni, rahvusvahelise õiguse muude asjakohaste sätete ega liikmesriikide õigusaktide alusel tagatud kõrgemat kaitse taset pakkuvate õiguste ja menetluslike tagatiste piiramisena või nende suhtes erandi kehtestamisena.

Artikkel 15 **Ülevõtmine**

1. Liikmesriigid jõustavad käesoleva direktiivi täitmiseks vajalikud õigus- ja haldusnormid hiljemalt [24 kuud pärast käesoleva direktiivi avaldamist *Euroopa Liidu Teatajas*].

2. Liikmesriik edastab kõnealuste normide teksti ning kõnealuste normide ja käesoleva direktiivi vahelise vastavustabeli komisjonile.
3. Kõnealuste normide vastuvõtmisel lisavad liikmesriigid nendesse normidesse või nende normide ametliku avaldamise korral nende juurde viite käesolevale direktiivile. Viitamise viisi näeb ette liikmesriik.

Artikkel 16

Jõustumine

Käesolev direktiiv jõustub kahekümnendal päeval pärast selle avaldamist *Euroopa Liidu Teatajas*.

Artikkel 17

Adressaadid

Käesolev direktiiv on adresseeritud liikmesriikidele kooskõlas aluslepingutega.

Brüssel,

Euroopa Parlamendi nimel
president

Nõukogu nimel
eesistuja